

Dubravka Kozina: filozofkinja, nastavnica, humanistkinja

NIKA ŠINTIĆ

Zagreb, Hrvatska / Zagreb, Croatia

Nikasintic1@gmail.com

UDK 929Kozina, Dubravka

IKozina, Dubravka

INietzsche, F. W.

Pregledni rad / Review article

Primljeno / Received: 30. 8. 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 19. 11. 2024.

[https://doi.org/10.52685/pihfb.50.2\(100\).6](https://doi.org/10.52685/pihfb.50.2(100).6)

Sažetak

U akademskom i prosvjetnom miljeu Dubravka Kozina (1956. – 2004.) pamt i se poglavito kao ravnateljica IV. gimnazije u Zagrebu, i, ponešto rjeđe, filozofkinja s fokusom na prevođenje i interpretaciju Friedricha Nietzschea. Manje je poznato kako je Dubravka Kozina odigrala važnu ulogu u kreiranju i unapređenju nastavnog programa etike u srednjim školama, te da je u svojim posljednjim danima zasjela na mjesto ravnateljice Zavoda za školstvo, današnje Agencije za odgoj i obrazovanje; štoviše, izgledno je da je bila prva žena na vodećoj poziciji u jednoj od najstarijih samostalnih javnih ustanova u Hrvatskoj. Međutim, danas se njezino ime rijetko spominje čak i u institucijama čije je povijesti činila, ili mogla činiti, značajan dio. Razlog nedvojbeno leži i u dosadašnjem izostanku pokušaja da se njezino djelovanje i zasluge objedine u jedinstven panoramski rad koji bi nadilazio kratke leksikonske crtice. Upravo je zato cjelovit(ij)a slika nasljeđa Dubravke Kozine prikaziva jedino kombiniranjem formalnih i neformalnih izvora, od kojih potonji u ovom slučaju uključuju intervjue s njezinom obitelji, kolegama i prijateljima, kao i neobjavljene radove i skripte pohranjene u zbirci njezina supruga. Tek je tada moguće uvidjeti vrijednost humanističkog pristupa kojim je namjeravala zaokružiti čitav obrazovno-odgojni sustav. Uz nadu da tom uvidu mogu doprinijeti, predstojeća poglavlja nastoje sistematizirati prikupljene materijale o filozofkinji kroz tri tematske cjeline: biografski pregled, filozofski rad te djelatnost u području školstva.¹

Ključne riječi: Dubravka Kozina, Friedrich Nietzsche, etika, školstvo, velika politika, IV. gimnazija

¹ Zahvaljujem svim Dubravkinim kolegama, prijateljima i suradnicima (Lani i Luki Lipošinić, Robertu Venieru, Miroslavu Gašparoviću, Ljiljani Filipović, Damiru Barbariću, Ozrenu Žunecu te Željki Damjanić Pavlić) koji su sa mnom spremno podijelili svoja sjećanja na filozofkinju, kao i materijale, fotografije, članke i korisne smjernice za istraživanje. Najviše od svega zahvaljujem Dubravkinom suprugu Nebojši i sinu Damjanu, kojima je dotičan rad i posvećen.

Uvod

Nekada tijekom višemjesečnog istraživanja života i djela Dubravke Kozine (1956. – 2004.) napisala sam osvrt na koncert klasične glazbe »Melodije disonance«. Koncertom se pokušao uspostaviti dijalog između dvije hrvatske skladateljice, Dore Pejačević i Ivane Lang, kroz izvedbe izabranih skladbi iz njihovih opusa, prošarane interpretacijama njihovih dnevnčkih zapisa i osobnih pisama. Mlade glumice koje su imale utjeloviti spomenute kompozitorice stupaju na kulisu kao nitko drugi doli one same, postupno oblačeći odjeću kakvu su po svoj prilici nosile Dora Pejačević i Ivana Lang. Međutim, čak i s pouzdanim pismenim izvorima, čak i iz pozicije umjetnica naviklih istupati iz vlastite kože u potpuno novi habitus, njihove rasprave i usporedbe uvijek ostaju na razini nagađanja; do posvemašnje identifikacije nikada ne dolazi. Uviđam tada da je svaka rekonstrukcija punokrvnih osoba, čiji puls naoko odjekuje još jedino u pokoju napisanom retku ili prašnjavoj fotografiji, unaprijed osuđena na propast. Te se istine čvrsto držim tokom cijelog procesa pisanja o Dubravki Kozini, filozofkinji, germanistkinji i prosvjetarki čiju je nakanu da humanistički oblikuje i unaprijedi hrvatsko školstvo prekinula nagla smrt 2004. godine. Priča koju ovdje izlažem sastavljena je iz različitih, nekada i proturječnih, svjedočanstava, novinskih isječaka, srednjoškolskih ljetopisa, filozofskih tekstova, članaka i drugih izvora. Ona slijedom toga i ne može pretendirati na strogu metodološku preciznost i znanstvenu ravnodušnost, već prije na skromno nastojanje da se ova rasuta, oskudna građa objedini i spasi od opasnosti prelaska iz privremenog u vječni zaborav.

Osim njegove dokumentarističke vrijednosti, uvijek postoji nada da ovaj rad nekome posluži za daljnje istraživanje, ili čak putokaz prema promišljanju obrazovnog sustava kao mjesta na kojemu se oblikuje »slobodan i neovisan, konstruktivan i kritički duh koji žudi za traganjem i koga vodi neka zaboravljena i zastarjela ljubav prema mudrosti.«² Danas, kada se doima da se čitav obrazovno-naučni kompleks svodi na tvornicu onoga što teoretičar Erik Sherman Roraback naziva komodificiranim, otuđenim znanjem,³ takvo je viđenje od naročitog značaja. Upravo je u obrazovanju Dubravka Kozina vidjela najdublji korijen čovjekova samoostvarenja, slijedom čega je svoje spoznaje i humanistički impuls uprezala pri osmišljavanju i provođenju nastave s vječitim pogledom na presudnost filozofske, a naročito etičke, optike.

Držeći se spomenute maksime da individue nikada nisu sasvim zahvatile narativnim konstrukcijama, rad započinje kratkim životopisom Dubravke

² Dubravka Kozina, »Novi minotauri«, *Tvrđa* 1–2 (2004), p. 371.

³ Erik S. Roraback, »Emancipating Forms of Death with Polanyi and Leibniz«, u: Charles Tandy (ur.), *Death and Anti-Death, Volume 14: Four Decades After Michael Polanyi, Three Centuries After G. W. Leibniz* (Ann Arbor: Ria University Press, 2016), p. 272.

Kozine i potom prelazi na pregled polja u kojima ona ostavlja najveći trag, a to su filozofija i školstvo. Njihov međuodnos pritom se ne opire kauzalnom tumačenju, sugeriranom i samim redoslijedom kojim se ovdje izlažu, jer je nedvojbeno da teorijski rad i duboko poznavanje filozofije kod Dubravke Kozine nalaze svoje ostvarenje upravo u njezinom pregalaštvu na području školstva.

Biografija

Dubravka Kozina rođena je 21. kolovoza 1956. godine u Zagrebu. Otac Ivica Kozina bio je rodom iz Dervente u današnjoj Republici Srpskoj, odakle dolazi u Zagreb na studij i postaje direktor građevinskog poduzeća Borac, dok je majka Štefica Klobučar vukla porijeklo od češko-austrijske plemićke obitelji Radetsky.⁴ Djetinjstvo je provela na Borongaju, gdje završava i Osnovnu školu »Marko Orešković«, u međuvremenu preimenovanu po Franu Krsti Frankopanu. Njezini prijatelji iz đачkih dana opisuju je kao ozbiljnu, iznimno odgovornu i ambicioznu učenicu s odličnim ocjenama, no također naglašavaju kako je zarana pokazivala veliko zanimanje za društvene predmete, umjetnost i dramske grupe.⁵

Srednjoškolsko obrazovanje dobiva u zagrebačkoj I. gimnaziji, tada na dobrom glasu primarno zbog svog prirodno-matematičkog smjera. Ipak, zbog istančane metodike nastave u prirodoslovnih profesora kao i visoke razine izvođenja društvenih predmeta u ovom se periodu u Dubravki učvršćuje prije svega ljubav prema humanistici. Kolege iz njezina razreda prisjećaju se brojnih »izleta izvan uobičajenog« – u vidu, primjerice, čitanja *Maloga princa* na satovima nacrtne geometrije⁶ – koji su im otvarali prozore u drukčija poimanja svijeta. Po tome se naročito isticala profesorica Dubravka Birolla,⁷ s kojom je Dubravka Kozina i po završetku školovanja ostala u dobrim odnosima. O vlastitom gimnazijskom iskustvu sama će puno godina kasnije napisati sljedeće:

»Iz društvenih i humanističkih predmeta dobila sam, ponovno pukim slučajem, sjajne profesore koji su bili razočarani idealisti ili marksisti koji su nas upravo zbog toga, a usprkos programima i ideologiji, pokušali naučiti ponešto misliti. Zahvaljujući tim dragim ljudima umjesto matematičar ili arhitekt postala sam profesor filozofije i njemačkog jezika.«⁸

⁴ Osobni razgovor s Damjanom Kozinom Živićem, sinom Dubravke Kozine.

⁵ Osobni razgovor s Lanom Lipošinović, Lukom Lipošinović i Robertom Venierom, bliskim i cjeloživotnim prijateljima Dubravke Kozine.

⁶ Ibid.

⁷ Branimir Dakić, »Uvodnik«, *Miš* 46/10 (2008), pp. 2–3.

⁸ Dubravka Kozina, »O hrvatskom školskom sustavu ili o desetljećima borbe vas i vaše djece da ne zaboravite misliti«, pismo Ministarstvu prosvjete i športa (odgovor dobiven 17. 11. 2000), p. 7.

Po završetku srednje škole upisuje i 1981. godine završava studij filozofije i germanistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu,⁹ da bi 1988. godine na zagrebačkom Fakultetu političkih nauka obranila magistarski rad *Nietzscheova »velika politika«* pod mentorstvom prof. dr. Vanje Sutlića.¹⁰

Iste godine kada je diplomirala na Filozofskom fakultetu započinje se kao profesorica predmeta »Osnove marksizma« te »Teorija i praksa samoupravnog socijalizma« u Centru za upravu i pravosuđe u Zagrebu, nastalom združivanjem I. i IV. gimnazije uoči obrazovne reforme ondašnjeg sekretara za prosvjetu i kulturu, Stipe Šuvara.¹¹ Njezin tadašnji suprug, Miroslav Gašparović, otkriva da nastavničko zvanje originalno nije bilo dio njezinih profesionalnih preguća, već put nametnut životnim okolnostima.¹² Narednih deset godina nastavlja tako raditi kao profesorica, paralelno pohađajući poslijediplomski studij za stjecanje znanstvenog stupnja magistra. Školske godine 1990./1991. ukida se usmjereno obrazovanje i vraća podjela na gimnazije, tehničke i obrtničke škole, a prosvjetne vlasti Grada Zagreba sada osamostaljenoj IV. gimnaziji daju jezično usmjerenje; za ravnateljicu u Novi Zagreb preseljene gimnazije Ministarstvo kulture i prosvjete imenuju upravo Dubravku Kozinu.¹³ Njezino shvaćanje ove zadaće u vrijeme raspada Jugoslavije, Domovinskog rata i promjene hrvatskog društveno-političkog poretka ogleda se u idućim riječima:

»A onda je došlo doba rata i netko od mojih bivših profesora, učenika ili kolega dosjetio se da bih posao ravnateljice mogla ja preuzeti. Tako sam bez posebne želje i bez kandidature s 35 godina preuzela posao ratnog ravnatelja kao izvjesnu građansku dužnost u vremenu potpune neizvjesnosti za djecu i roditelje.«¹⁴

Uspjeh u izvršavanju te dužnosti, kao i stručnost, metodička kreativnost i kvalitetan odgojni rad priskrbili su joj promaknuće u zvanje profesorice savjetnice 1996. godine, kada postaje i koordinatorica za srednje škole u sklopu

⁹ Luka Boršić, Ivana Skuhala Karasman, »Kozina, Dubravka«, u: *Hrvatske filozofkinje* (Centar za istraživanje žena u filozofiji), <https://cizuf.ifzg.hr/hrvatske-filozofkinje/kozina-dubravka/> (pristupljeno 21. 3. 2024).

¹⁰ Kozina, *Nietzscheova »velika politika«*, p. 7.

¹¹ Maja Bosanac, Radovan Grandić, »Sličnosti i razlike Šuvarove i bolonjske reforme obrazovanja«, *Obrazovanje za poduzetništvo – E4E* 11/1 (2021), p. 163.

¹² Osobni razgovor s Miroslavom Gašparovićem, prvim suprugom Dubravke Kozine.

¹³ Dubravka Kozina (ur.), *Ljetopis IV. gimnazije: uz 60. obljetnicu 1934. – 1994.* (Zagreb: IV. gimnazija, 1994), p. 10.

¹⁴ Kozina, »O hrvatskom školskom sustavu ili o desetljećima borbe vas i vaše djece da ne zaboravite misliti«, p. 3.

Nacionalnog odbora za obrazovanje o ljudskim pravima.¹⁵ Kurs prema kojemu teži usmjeriti IV. gimnaziju razvidan je u njezinom osvrtu na ovo razdoblje:

»Tijekom devet godina (1991. – 2000.) – ratnih i poratnih – moji suradnici i ja uspjeli smo u vremenu 'monumentalne povijesti' te usprkos ksenofobiji i obilju neznanja i nerazumijevanja, stvoriti oazu tolerancije, mira i demokracije, te smo postali UNESCO – va ASP – škola, član Europskog doma Zagreb, kandidati za vrijednu titulu projekta 'Škola bez rasizma', jedna od pet hrvatskih škola uključenih u projekt Vijeća Europe Demokratsko građanstvo kao i u niz drugih projekata. Najvećim našim uspjehom smatram međusobnu solidarnost zdravih i bolesnih učenika/ca, učenika/ca različitih spolova, učenika/ca različitih vjera, nacionalnosti, stavova, te roditeljski angažman u radu škole.«¹⁶

Ravnateljsku dužnost Dubravka Kozina obnaša do 2000. godine, no i nakon toga, do kraja svoga života, radi kao profesorica etike i filozofije te mentorira studente filozofije i nastavnike pripravnike. Štoviše, suautorica je nastavnih programa filozofije i etike te nastavnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava, usto sudjelujući kao voditeljica ili suradnica u projektima kao što su »Odgoj za demokratsko građanstvo«, »Građanski odgoj«, »Europa u školi«, »Odgoj i obrazovanje za ljudska prava« i mnogi drugi. Godine 2002. postaje članica Državnog povjerenstva za nastavni predmet etiku te voditeljica županijskog stručnog vijeća, a u travnju 2004. godine obnaša dužnost ravnateljice reorganiziranog Zavoda za školstvo Republike Hrvatske, pravnog prethodnika današnje Agencije za odgoj i obrazovanje.¹⁷ Osim pokojeg starog novinskog izvatka i priopćenja onih koji su je poznavali ili s njom surađivali, podatak o njezinom djelovanju u okviru ove institucije, čija se povijest proteže na stoljeće i pol dugačak period,¹⁸ gotovo je nemoguće pronaći. Usprkos tome, prilično je izvjesno kako je Dubravka Kozina bila prva žena na ravnateljskoj poziciji u Zavodu.

Njezina težnja za ozbiljnim bavljenjem filozofijom na neki se način pretvorila u težnju za ozbiljenjem filozofije kroz unapređivanje i oblikovanje čitave obrazovne vertikale kao jedinstvenog susretništa teorije i prakse. U intervjuu objavljenom netom pošto je imenovana ravnateljicom Zavoda otkriva kako od njeja želi napraviti pravi odgojno-obrazovni institut i vratiti mu sjaj koji je

¹⁵ Marijan Šimeg, »Od agencije do instituta za obrazovanje«, *Školske novine* 55/16 (2004), p. 3.

¹⁶ Ibid., p. 3.

¹⁷ Šimeg, »Od agencije do instituta za obrazovanje«, p. 2.

¹⁸ »Zakon o Agenciji za odgoj i obrazovanje«, *Narodne novine* 85 (2006).

imao 1980-ih godina.¹⁹ Međutim, niti mjesec dana nakon toga, 25. svibnja 2004. godine, naglo je preminula ostavivši za sobom supruga Nebojšu i sina Damjana.

Filozofija

U pogledu teorijsko-istraživačkog rada na polju filozofije, Dubravka Kozina za sobom nije ostavila izdašan opus. Prije no što preuzima vodstvo nad IV. gimnazijom, objavljuje nekolicinu kraćih tekstova te proširenu verziju svog magistarskog rada. Međutim, ljubav prema mudroslovlju počinje pokazivati još u srednjoj školi, prihvaćajući se proučavanja autora poput Immanuela Kanta, a kasnije i Eugena Finka, Hansa-Georga Gadamera, Martina Heideggera i dr.²⁰ Njezini članci i građa korištena u nastavi vrve referencama na antičku kulturu i filozofiju, primjenjivanu i u odgoju njezina sina.²¹

»Antička filozofiju je dobro poznavala i posezala za njenim filozofemima. Što se antike tiče, odnosila se spram nje burkhardtovski, kao iskonu i izvoru mišljenja ali i neophodnoj intelektualnoj popudbini svakog mislećeg čovjeka i pripadnika naše civilizacije«,²²

kazuje sociolog Ozren Žunec, koji je s njom prijateljevao 1980-ih i 1990-ih godina.

Neprestano napajanje na ovom civilizacijskom vrelu uobličit će i njezino tumačenje Friedricha Nietzschea, mislioca čiji nauk sačinjava okosnicu većine njezinih filozofskih tekstova. O razlogu usredotočenosti na Nietzschea, i to u razdoblju njegova slaba izučavanja u regionalnom kontekstu,²³ danas možemo samo nagađati. Znakovito je, doduše, taj interes promatrati u horizontu spomenutog burkhardovskog stava prema antici: Jacob Burckhardt, povjesničar umjetnosti i kulture čija predavanja Nietzsche ima prilike slušati kao mladi docent na sveučilištu u Baselu, bio je i ostao klasični humanist uvjeren u neophodnost njegovanja kontinuiteta zapadne kulture, dok Nietzsche ustraje u veličanju stvaralačkog potencijala čovjeka kroz čin prevrednovanja svih postojećih vrijednosti. Da je i sam Nietzsche na vlastit osebujan način baštinio »burkhardtovštinu« svjedoči i činjenica njegove težnje za oživljavanjem antičkih ideala, makar na radikalan, reformiran način.²⁴ Štoviše, cjelinu Nietzscheove misli Kozina tumači kao moderni platonizam, koji, usuprot Platonu, ne smjera

¹⁹ Ibid., p. 3.

²⁰ Osobni razgovor s Nebojšom Živićem, suprugom Dubravke Kozine.

²¹ Osobni razgovor s Damjanom Kozinom Živićem.

²² Pismena izjava Ozrena Žuneca, dugogodišnjeg prijatelja Dubravke Kozine.

²³ Mario Kojić, »Damir Barbarić (ur.), Nietzscheovo nasljeđe«, *Prolegomena: časopis za filozofiju* 2/1 (2003), p. 197.

²⁴ Goran Gretić, »Nietzscheovo tumačenje historije«, *Politička misao* 44/3 (2007), p. 104.

oblikovanju čovjeka po mjeri božanskog, već ga, u maniri antičkog morala gospodara, odgaja za vladara ovostranog.²⁵ Svojevrsna dijalektička dvojnost sadržana u pretpostavkama revolucioniranja klasične grčke »popudbine« – pretpostavkama priznavanja i kritičkog obrtanja – u filozofkinjinom prosedeu može se sažeti na sljedeći način: kultiviranje zaokruženih, intelektualno namirenih, autentično znatiželjnih ljudi uvijek vodi u napredak, no prvi mu korak mora biti upoznavanje s vlastitom idejnom baštinom. U spisu o odgojnoj ulozi mitova, »Novi minotauri«, piše tako o ulozi etike:

»Put koji bi etika mogla pokazati mladima jest put kroz *mythos* i *eikos* do *logosa ethosa*, takozvano putovanje kroz priče i slike do unutarnjeg vrijednosnog osjećaja, unutarnjeg 'kompasa' koji bi trebao proizići iz individualne procjene tradicionalnih vrijednosti i postojećih normi, te služiti za orijentaciju u prostoru djelovanja i prosuđivanja.«²⁶

Smiono je stoga ovaj vidokrug neprestano kalibrirati spram jednog od najevidentnijih mislioca 20. stoljeća, posvećenog zasnivanju života novoga čovjeka na okretanju od lažnih hipostaza poput religije i morala, kako se one nadaju u zapadnoj, naročito kršćanskoj, tradiciji.²⁷ Objašnjenje za strpljivo vraćanje na »filozofa koji ponire u bezdan da bi na svjetlo dana iznio njegove tajne«²⁸ možda se krije iza uvodnih redaka *Nietzscheove* »velike politike«:

»Mi smo zaboravili pristupiti onome što je najbliže, svoj pogled upravljamo u daleku prošlost ili nastojimo predvidjeti najdalju budućnost, a da pritom ne izgledamo kao samouvjereni, ponosni osvajači, nego kao jalovi požnjaci prošlih vremena koji svakim svojim korakom produbljuju dezorijentiranost i tako svjedoče o kaotičnosti svoga vremena i vlastitog bića.«²⁹

Nietzscheovo nasljeđe Dubravka Kozina proučava u njegovim različitim aspektima. U tekstu »O opravdanosti i neopravdanosti uspostavljanja odnosa između Nietzschea i nacionalsocijalizma« kritički ukazuje na mnoštvo gledišta iz kojih se taj odnos prosuđivao, usredotočujući se ponajprije na ulogu filozofove sestre Elisabeth Förster – Nietzsche s jedne te nacističkih ideologa poput Hansa Günthera, Alfreda Baeumlera te Maxa Oehlera s druge strane u naciificiranju njegove misli.³⁰ Također se bavi i Nietzscheovim sudbonosnim susretom s Lou Salomé, odlučujućim za njegovo konačno pristajanje uz *amor fati* kroz vječno

²⁵ Kozina, *Nietzscheova* »velika politika«, p. 113.

²⁶ Kozina, »Novi minotauri«, p. 370.

²⁷ Gretić, »Nietzscheovo tumačenje historije«, p. 107.

²⁸ Kozina, *Nietzscheova* »velika politika«, p. 11.

²⁹ Ibid., p. 12.

³⁰ Dubravka Kozina, »O opravdanosti i neopravdanosti uspostavljanja odnosa između Nietzschea i nacionalsocijalizma«, *Treći program hrvatskog radija* 29 (1990), p. 80.

vraćanje jednakog,³¹ a na hrvatski jezik prevodi i knjigu *S onu stranu dobra i zla: predigra filozofiji budućnosti*.³² No, vrhunac njezina doprinosa istraživanju Nietzscheove baštine nedvojbeno je *Nietzscheova »velika politika«*. Posrijedi je djelo obranjeno 10. rujna 1988. godine kao magistarski rad na zagrebačkom Fakultetu političkih nauka pred komisijom: prof. dr. Vanja Sutlić (mentor), prof. dr. Branka Brujić i prof. dr. Branko Despot. Dvije godine kasnije Hrvatsko filozofsko društvo izdaje ga s dodatkom dvaju poglavlja: »Nietzsche u ideologijama XX. stoljeća«, u lipnju 1990. godine emitirano na III. programu Radio Zagreba, te »Iskustvo dionizijskog«, objavljeno u blago izmijenjenom obliku u *Filozofskim istraživanjima*, br. 29, pod naslovom »O rađanju Nietzscheove 'dionizijske filozofije'«.

Uz iznimku Danka Grlića, Damira Barbarića, Borislava Mikulića i nekolicine drugih, recepcija i interpretacija Nietzschea na ovim se prostorima kroz cijelo 20. stoljeće više-manje svodila na obrađivanje pojedinih aspekata njegove idejne ostavštine, bez pokušaja prodiranja u cjelinu.³³ Usuprot većini autora koji promišljanje o Nietzscheovom političkom projektu zasnivaju na njegovim kasnim pismima i bilješkama, emfatičnima u pozivanju na rušenje Njemačkog Carstva i vladajućih Hohenzollera, Dubravka Kozina situirat će »veliku politiku« u ukupnost mislioevih filozofskih upinjanja.

»'Velika politika' ne smije se poistovjetiti s Nietzscheovom željom da što prije sruši sve ono što više ne posjeduje dovoljan razlog za svoje postojanje, pa bilo to Njemačko carstvo ili cijeli evropski poredak, jer se radi o jednom od onih problema kojima se Nietzsche bavio čitavo vrijeme svog stvaranja. Sve što je o ozbiljenju 'velike politike' i samoj 'velikoj politici' napisano pred kraj njegovog svjesnog života svjedoči o potrebi da se nađe pribježište pred silinom nadahnuća koje ga nemilosrdno goni da bude njegov »medij«, o nestrpljivosti mislioca koji unaprijed živi novo doba te mu njegovo vrijeme postaje neizdržljivim.«³⁴

Prvi od četiri dijela knjige ispisuje tako ničeanski vodič za poniranje u bezdan filozofskog samoispitivanja, koje ne trpi znanstvene apstrakcije i zatvaranje u bezinteresnu objektivnost. Iz tog će razloga za Dubravku Kozinu jedina šansa da Nietzschea razumijemo i s njim su-mislmo podrazumijevati napuštanje, odnosno nadilaženje, ove tobožnje nepristranosti:

»Znanstveničkom je eunuhstvu vlastita vivisekcija u svrhu spoznaje strana, bezinteresni pristup problemima proklamira se kao nužan preduvjet objektivnosti

³¹ Dubravka Kozina, »Nietzsche i Lou Salomé«, u: Damir Barbarić (prir.), *Nietzscheovo nasljeđe – zbornik* (Zagreb: Matica hrvatska, 2002), p. 109.

³² Boršić, Skuhala Karasman, »Kozina, Dubravka«, u: *Hrvatske filozofkinje* (Centar za istraživanje žena u filozofiji).

³³ Kopic, »Damir Barbarić (ur.), Nietzscheovo nasljeđe«, p. 199.

³⁴ Kozina, *Nietzscheova »velika politika«*, p. 43.

znanstvenog istraživanja, znanstvenog prikazivanja. Takav pak pristup rezultat je vječno prisutnog poriva za osiguranjem postojanja i njegovim izoliranjem od sveg nesigurnog, neizvjesnog, opasnog.«³⁵

Ovo individualno putovanje preduvjet je »suočenja čovječstva kao takvog sa svojim udesom«, udesom »da u trenu vremena cjeline, između izdvajanja iz prajednog temelja i ponovnog mu povratka, živeći »smrt« istog, misli u susret njegovom ponovnom rođenju«, kako se ustanovljuje u djelu *Tako je govorio Zaratustra*.³⁶ Tek je iz vizure ove tajnovite dionizijske zadaće, izraza istodobne rušilačke i stvaralačke snage volje za moć, snage što postavlja tragičan pričin ovostranog i onostranog, istinitog i prividnog, moguće, drži Dubravka Kozina, razabirati smisao »velike politike«.

Drugi dio istraživanja usredotočuje se na metodologiju rada, pritom naglašavajući primjernost dvaju specifičnih pristupa »velikoj politici«: onoga Karla Jaspersa, izgrađenog u sprezi s naukom o vječnom vraćanju jednakog, volji za moć i nadčovjeku, te onoga Martina Heideggera, u čije potankosti ulazi u predstojećim poglavljima.³⁷ Ono što se isprva doimlje kompatibilnim s njezinim nastojanjem da »veliku politiku« izloži u konceptualnom i sadržajnom kontinuitetu s ostatkom Nietzscheova učenja jest Heideggerov pokušaj da to isto učenje prezentira kao jedinstven sistem. Međutim, nakon izlaganja osnovnih postavki Heideggerova konstrukta Kozina naglašava kako će upravo u onim točkama podređenima njegovoj nakani ležati ključ za razumijevanje »velike politike«.

Najveća od tih *loci minores* Nietzscheova je srodnost Platonu, prisutna, drži Dubravka Kozina, prvenstveno u njihovu kontrapunktiranju intelektualističkog znanja istinskoj mudrosti. Mudrost je to koja premošćuje ponor između teorijskog i praktičnog i korijeni se u »da-govorenju životu«, što započinje uro-
nom u istinu i privid nadilazeće bespuće. Zakoračivši onkraj iluzornih divizija dobra i zla, mislilac napokon »može sebi dozvoliti da djeluje«³⁸ i kroz »veliku politiku« ozbilji filozofiju naprosto. Iz tog se razloga na početku trećeg dijela navodi istovjetnost ovoga projekta dionizijskoj zadaći, što je ujedno i središnja misao čitave knjige:

»Stoga možemo reći da je nemoguće razdvajati 'veliku politiku' od iskustva dionizijskog, jer čine neraskidivo jedinstvo: 'velika politika' nezamisliva je bez iskustva temelja svega što jest, a ono svoj smisao – službu životu – nalazi tek u 'velikoj politici'.«³⁹

³⁵ Ibid., p. 18.

³⁶ Ibid., p. 26.

³⁷ Kozina, *Nietzscheova »velika politika«*, p. 43.

³⁸ Ibid., p. 63.

³⁹ Ibid., p. 65.

Kako izgleda dionizijska služba životu? Nakon razaranja postojećih vrijednosti mora uslijediti nekakav okvir za kultiviranje životnog rasta, a njega su kadri osmisлити jedino filozofi. Ovdje je ukorijenjen Nietzscheov aristokratizam, odnosno »poredak prema rangu«. Budući da stvari po sebi ne sadrže nikakvu inherentnu vrijednost, ta vrijednost nastupa kao proizvod stvaralačke snage čovjeka, pohranjene upravo u filozofima. Njihova dužnost da pronose »veliku politiku« uključuje, ističe Kozina, i presudno prepoznavanje svega postojećega kao uvjeta koje volja za moć predstavlja vlastitom prevladavanju. Objektivitet se pritom nameće kao obmana, što je i jezgra filozofova prezira prema principima znanstvenog djelovanja; hoteći poturiti ljudskom rodu uniformnu, ustrajuću bit, znanstvenici negiraju perspektivnu narav života, zamućujući ograničenja onoga što volja za moć ima premostiti.

Svakoj vrsti niveliranja pristupat će Nietzsche s krajnjim animozitetom, zbog čega je indikativna usporedba kojom Dubravka Kozina započinje posljednji dio knjige, »Nietzsche u ideologijama XX. stoljeća«:

»Dva su filozofijska učenja bitno odredila naše stoljeće: Nietzscheovo i Marxovo učenje. I jedan i drugi filozof objavljuju došašće nove epohe – Nietzsche carstva Zaratusstre, Marx komunizma; obojica stvaraju lik novog čovjeka, jedan od njih nadčovjeka, drugi totalnog čovjeka.«⁴⁰

Jedan će formulu za najvišu samoaktualizaciju čovjeka vidjeti u poretku prema rangu, a drugi u ukidanju klasne strukture društveno-ekonomskih formacija. Mnogo je, nastavlja Kozina, prikaza što dovode u odnos Nietzschea i nacionalsocijalizam – čemu je, na kraju krajeva, i sama posvetila jedan tekst – dok na hvatanje ukoštac sa relacijom mislioeva učenja i marksizma nailazimo znatno rjeđe. Kao filozofijski relevantne komentare na komparaciju Nietzschea i Marxa navodi se onaj Vanje Sutlića, napose u djelu *Praksa rada kao znanstvena povijest* koje postulira bliskost ovih dvaju filozofa, te interpretacija Danka Grlića koji inzistira na njihovoj razlici. Odjek, ako ne i svezu, Nietzschea i Marxa Dubravka Kozina rezimira na idući način:

»Nietzsche i Marx, kao bespoštedni kritičari ideologije, sami postaju plijen ideologije. Iako je njihov »program mišljenja i djelovanja« ukazivao na mogućnosti prevladavanja nihilizma, zajednička će im sudbina biti da će njihovi samozvani baštinici u ime njihovih učenja inaugurirati totalnu vladavinu nihilizma: jedinim istinskim nasljednikom Marxove filozofije proglasit će se ruski komunizam, a Nietzscheove nacionalsocijalizam.«⁴¹

⁴⁰ Ibid., p. 87.

⁴¹ Ibid., p. 90.

Međutim, nastavlja, na pitanje njihove odgovornosti za »apoteozu smrti« što se ustoličuje kroz dogmatske, samovoljne artikulacije njihovih učenja uputno je spomenuti se jednog od najznačajnijih Nietzscheovih interpreata, Karla Löwitha, i zaključiti kako su podjednako neosnovani i napor da ih se okriji, kao i da ih se od krivice oslobodi.⁴² Nakon kratkog prikaza povijesti (siromaštva) tumačenja Nietzschea u poslijeratnom kontekstu Kozina zaključuje:

»Izgleda da je Nietzsche bio u pravu kada je govorio da ga od onih koji će njemu pristupati kao misliocu razapetom između doba koje je iznijelo na svjetlo dana tragičku spoznaju života i novog »tragičkog doba« dijeli barem jedno stoljeće.«⁴³

Školstvo

Komentirajući Nietzscheovu osudu suvremene hipertrofije znanosti te razdvojenosti znanstvenika, nesposobnog odgovarati na velika životna pitanja, od učenjaka, zagreblog u vječite specijalizacije, piše Dubravka Kozina sljedeće:

»Ovim ironičnim određenjem modernog obrazovanja ukazuje mislilac na prisutnost podvojenosti svijesti i života koja slabi čovjekovu ličnost. Pribježište pred stihijom novog znanja nalazi čovjek u svojoj kaotičnoj nutринi ispunjenoj nerazgovjetnim mislima, željama, potrebama, a one ga nagone da traži zaborav u bezglavom konzumiranju izmišljenih sredstava za zadovoljenje potreba.«⁴⁴

Stihija novoga znanja usporediva je s ničeanskom diferencijacijom intelektualizma i mudrosti iz prethodnog poglavlja, a u kontekstu svoga vremena Kozina je dijagnosticira kao opasnost da mladi postanu »putujuće enciklopedije, ispunjene činjeničnim znanjem, a nesposobne za samostalno snalaženje u svijetu nabujale 'mnogoznalosti'«. ⁴⁵

Kaotičnost pak čovjekova unutarnjeg okoliša nije nikakav rezultat dionizijskog razaranja dosadašnjih vrijednosti, već, dapače, potrošačkog pigmalionizma koji se napaja na zamoru i konfuziji svojih konzumenata:

»Kakve li se čarobne slike, misli, boje, mirise, osjećaje treba izmisliti da bi se privukla otupjela osjetila većine djece od 13,14,15 ili 16 godina? Friedrich Nietzsche već je u 19. stoljeću upozoravao da tvornici općih utiliteta, a treba dodati i na tragu drugog mislioca 19. stoljeća, Karla Marxa, i profita, ne treba sazrijevanje. Konzumente treba osvojiti što prije, s 3,4,5 ili 6 godina – prije nego

⁴² Ibid., p. 91.

⁴³ Ibid., p. 116.

⁴⁴ Ibid., p. 73.

⁴⁵ Kozina, »Novi minotauri«, p. 368.

primijete da su im izrasle magareće uši i rep i da zapravo njaču i prije nego što uistinu progovore.«⁴⁶

Ono što bi, usuprot tome, trebala biti zadaća ne samo nastavnika, nego i roditelja i svih ostalih dionika u odgojno-obrazovnom procesu jest, ističe Kozina u svom nacrtu srednjoškolskog udžbenika iz etike, borba protiv pomirenja mladeži s besmisлом što izrasta na tlu ovakve prezasićenosti, ili, drugim riječima, buđenje gladi za smislom.⁴⁷

Kada je Dubravka Kozina kao mlada magistra filozofije i germanistike prihvatila zaposlenje u zagrebačkom Centru za upravu i pravosuđe, jednom od Šuvarovih mastodonta usmjerenog obrazovanja,⁴⁸ jugoslavenski su pedagozi već naveliko pripremali teren za novu, pluralističku metodiku nastave. Iako je sovjetska teorija odraza, koja totalitet umne aktivnosti ograničuje na pasivno zrcaljenje materije,⁴⁹ odbačena još 1950-ih godina, u pedagogiji će se njezin utjecaj, napose u kognitivnom pristupu zasnovanom na tzv. »Lenjinovoj trijadi«, tj. dijalektičkoj svezi promatranja, mišljenja i prakse, osjećati još i desetljećima kasnije.⁵⁰ Pedagozi Ladislav Bogнар i Milan Matijeвиć naglašavaju kako inzistiranje na promatranju kao početnoj točki učenja vodi prema mehaničkom usvajanju gotovih rješenja, što istinsku praksu čini krajnje nedostižnom. S druge strane, obrtanje »tetičnog« i »antitetičnog« momenta, tako da na samom početku spoznajnog procesa nastupa mišljenje, ima snagu osamostaliti subjekt putem promišljanja, detektiranja problema, postavljanja vlastitih hipoteza, pretpostavki i konstrukata.⁵¹

Nakon prijelomne 1968. godine europske zemlje doživljavaju zaokret prema demokratizaciji društva te, shodno tomu, i promjenama u školstvu; 1970-ih i 80-ih godina sveopće je društveno raspoloženje otvorenije za istraživanje novih modela proizvodnje znanja, čemu pogoduje i decentralizirano školstvo financirano na nivou općina. Didaktika, ističu Bogнар i Matijeвиć, sada napokon može prebroditi odražavanje postojećeg i početi anticipirati moguće i poželj-

⁴⁶ Ibid., p. 369.

⁴⁷ Dubravka Kozina, »Minotaur i Kairos – Može li nas etika spasiti od sudbine putujućih enciklopedija?«, *Udžbenik iz etike za prvi razred gimnazija i četverogodišnjih škola*, skripta iz zbirke supruge Nebojše Živića, 25. 11. 2003.

⁴⁸ Namijenjenog pružanju jednake opće kulture i maksimalne strukovne mobilnosti svim učenicima neovisno o njihovom financijskom statusu. Bosanac, Grandić, »Sličnosti i razlike Šuvarove i bolonjske reforme obrazovanja«, p. 166.

⁴⁹ Branko Burzić, »Lino Veljak, Marksizam i teorija odraza«, *Revija za sociologiju* 9/3–4 (1979), p. 132.

⁵⁰ Ladislav Bogнар, Milan Matijeвиć, »Dvadeset godina jedne Didaktike (Kako smo stvarali Didaktiku)«, *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* 60/31 (2014), p. 25.

⁵¹ Ibid., p. 24.

no.⁵² Takvo je bilo ozračje u kojemu se obrazuje i stasa Dubravka Kozina. Iako se izvorno željela posvetiti filozofiji, nastavničke vode u koje je silom prilika uplovila otvorile su nove mogućnosti filozofskog djelovanja. Obrazovanje je, otkriva Ozren Žunec, za nju doista predstavljalo vid ozbiljenja filozofije i humanističkog suprotstavljanja Nietzscheovom »mnogoznalom« znanstveniku:

»Čitav krug u kojem smo se kretali, a u tom kontekstu treba spomenuti i Vanju Sutlića, bio je proizvod i propagator humboldtovski koncepcije sveučilišta, pa su bavljena strukom uvijek imala pedagošku odnosno obrazovnu komponentu kao sastavni dio napora u prevladavanju postojećega.«⁵³

Kako su se pluralističke ideje počele šuljati u pedagoški i nastavnički diskurs, tako je prevladavanje postojećega zadobilo dimenziju stručnog usavršavanja i razmjene ideja putem različitih radionica i seminara, kojima Kozina svesrdno prisustvuje i na koje redovito potiče profesore prilikom obnašanja dužnosti gimnazijske ravnateljice 1990-ih godina. No, s prelaskom na tržišno gospodarstvo nastupa novi set izazova – a možda i svojevrсна repriza uglavljenosti u odražavalačkom odnosu prema zatečenom – za prosvjetne djelatnike. Sineastičko bujanje tržišta nepotrebnih potreba prouzročuje u najmlađim naraštajima krajnju apatiju, preslikanu i u stavu mnogih nastavnika prema stručnom usavršavanju, pa tako o primjeni različitih programa Europske Unije, uključujući projekt »Škola bez rasizma«, u srednje škole Dubravka Kozina piše:

»Kada sam kao koordinatorica za srednje škole Nacionalnog odbora za obrazovanje o ljudskim pravima na seminarima o primjeni ovog programa u Osijeku, Splitu, Novom Vinodolskom i Zagrebu slušala komentare nekih od najvršnjih mojih kolegica i kolega, entuzijasta i optimista koji se godinama bore za svoje ideje, o bezizglednosti primjene bilo kakvih novih programa, novih oblika rada, a posebno ideja ljudskih prava u školi kroz stvaranje demokratskog okruženja kao pretpostavke za podučavanje mladih da misle, da vrednuju, da iskazuju svoje stavove, bila sam neugodno iznenađena. Čak i njihovo dolaženje na seminare bilo je upitno zbog rigidnosti i nezainteresiranosti većine njihovih ravnatelja/ravnateljica. Primjer moje i još nekih škola za sve te kolege i kolegice bio je komentiran kao prava rijetkost, a ja sam usprkos sujeti mislila da pretjeruju.«⁵⁴

Za Dubravku Kozinu »škola 21. stoljeća« mora biti ona u kojoj se »smije i treba misliti i mišljenjem doći do spoznaje svijeta kao cjeline«,⁵⁵ no ta spoznaja

⁵² Ibid., p. 15.

⁵³ Pismena izjava Ozrena Žuneca.

⁵⁴ Kozina, »O hrvatskom školskom sustavu ili o desetljećima borbe vas i vaše djece da da ne zaboravite misliti«, p. 4.

⁵⁵ Ibid., p. 11.

zajedničko je traženje i učenika i nastavnika; iz tog razloga, kada zasjeda na čelo Zavoda za školstvo 2004. godine, najavljuje svoju intenciju da »i sami savjetnici i savjetnice budu istraživači, da pišu stručne članke i objavljuju ih te da budu kompetentni mentori nastavnicima«,⁵⁶ što uključuje i olakšavanje prosvjetarima da upisuju poslijediplomski studij, dodjeljivanje studentske godine umjesto simboličnih sindikalnih nagrada povodom desetljetnog radnog jubileja nastavnika, učitelja i odgajatelja⁵⁷ te rasterećenje učenika i profesora od suviše faktografije kako bi se poticala inovacija i kreativnost.⁵⁸ Urgirala je i veću protočnost između obrazovnih i kulturnih institucija, shvaćajući kako je za podizanje cjelokupne kvalitete školstva neophodna suradnja i zajedničko sudjelovanje što šireg broja prosvjetnih djelatnika i kulturnjaka u kreiranju cjelovitog kurikulumu koji će u mladima razvijati autentičnu znatiželju i sposobnost samostalnog razmišljanja.⁵⁹

Razloge rezignacije učenika ne vidi isključivo, ili uopće primarno, u društveno-političkim uvjetima, nego i u roditeljskoj letargiji i zauzetosti, zbog čega i njih želi snažnije uključiti u čitav obrazovno – odgojni proces. Temeljni nedostatak, a ujedno i rješenje, ovog kolopleta odredit će na idući način:

»Na što se onda mladi mogu osloniti u ovom svijetu, što kao crna rupa u sebi satire duhovnost na kojoj se temelje čovjekove navike, podrijetlo, uljuđenost, karakter, običaji, način mišljenja i djelovanja, čud, značaj, narav, čudorednost, njegov zavičaj, boravište, jednom riječju *ethos*.«⁶⁰

Prema tome, etika je ono što ima snagu humanistički zaokružiti čitavo iskustvo obrazovanja. Etički pogled očituje se i u njezinu zalaganju za ljudska prava, koje pod njezinom paskom IV. gimnaziji priskrbljuje status UNESCO – ve škole.

»Da bi se pak moglo promicati ljudska prava moramo znati koliko je velika odgovornost svakog od nas u svakom trenutku našeg života u odnosu na svakog čovjeka kojeg susrećemo. Ne postoji poseban trenutak u kojem bismo se trebali angažirati, jer svaka propuštena prilika da pronosimo mir, veselje, toleranciju, ljubav i nenasilje čini nas siromašnijima. Svojim primjerom, svojom odgovornošću, svojim povjerenjem u ljude i same sebe svi zajedno stvaramo temelje našeg svijeta sklada i razumijevanja.«⁶¹

⁵⁶ Šimeg, »Od *agencije* do instituta za obrazovanje«, p. 3.

⁵⁷ Kozina, »O hrvatskom školskom sustavu ili o desetljećima borbe vas i vaše djece da da ne zaboravite misliti«, p. 9.

⁵⁸ Šimeg, »Od *agencije* do instituta za obrazovanje«, p. 3.

⁵⁹ Osobni razgovor s Miroslavom Gašparovićem.

⁶⁰ Kozina, »Novi minotauri«, p. 369.

⁶¹ Dubravka Kozina, »Zaštita ljudskih prava u obrazovanju«, *List učenika IV. gimnazije u Zagrebu* 2 (1998), p. 13.

U *Metodičkim ogledima* 2002. godine objavljuje i članak »Teze o budućnosti predmeta etike«,⁶² koji u hrvatskom srednjoškolskom kurikulumu postoji od 1995/96. godine. Kao članica Povjerenstva za izradu novog nastavnog programa za etiku 2002. godine obrazlaže program za prvu godinu pod naslovom »Smisao i orijentacija u svakodnevnom životu«,⁶³ a u velikoj raspravi etičara, profesora filozofije, savjetnika, stručnih suradnika i roditelja o mogućnosti etike da razvija kritičko mišljenje i filozofski pristup pitanjima morala i time nadraste sudbinu ideološkog surogata vjeronauku, ili čak njegova sekularizirana oblička,⁶⁴ kazuje, među ostalim, sljedeće:

»Etička argumentacija ne bi smjela biti svojstvena samo pojedinačnim predmetima (hrvatski, filozofija, etika, sociologija, vjeronauk i dr.), nego bi etičke implikacije morale postojati i u školskoj i nastavnoj strukturi.«⁶⁵

Ulogu etike određuje kao nešto što transcendirira i objedinjuje ostale predmete, time pomažući u prevladavanju »predmetnog razizma«. Etika ima služiti uvođenju učenika u svijet svakodnevnog i praktičnog, slijedom čega je određiva kao »orijentacijsko znanje, znanje koje budi uspavanu svijest i svijest u vremenu koje se prepušta nemilosrdnosti i nasilju svih oblika.«⁶⁶ Unatoč dotadašnjoj osuđenosti na položaj rubnog fenomena domaćeg školstva, etika je, kazuje u neobjavljenim »Uvodnim napomenama o programu i cilju nastave etike u 1. razredu gimnazije i četverogodišnjih srednjih škola«,⁶⁷ kroz zainteresiranost učenika jasno ukazala na potrebu mladih za humanistički obojenim odgojem. Ako je suditi po literaturi po kojoj predaje vlastitim učenicima u IV. gimnaziji, taj odgoj valja biti prožet lekturom iz klasične europske i antičke baštine, poput Homera, Platona, Thomasa Morea i Frane Petrića, ali u njemu značajno mjesto trebaju zauzimati i različite bajke i priče za djecu, kao što je *Alisa u zemlji čudesa* Lewisa Carrola, Gaarderov *Sofijin svijet* te Tolkienovi *Gospodar prstenova* i *Hobit*.⁶⁸ Na kraju krajeva,

»Za Tezeja našeg vremena važnija od Arijadnine niti i mača jest mašta. Njoj nitko ne može postaviti tako visoke ograde koje ona ne bi mogla preletjeti, i to bez opasnosti da joj se pritom otope krila kao Ikaru, jer se ona može uputiti i prema

⁶² Bruno Ćurko, »Odgoj i nastava u aktivnostima Hrvatskog filozofskog društva«, *Filozofska istraživanja* 28/3 (2008), p. 688.

⁶³ »Rasprava o nastavi etike u srednjim školama«, *Metodički ogledi* 10/1 (2003), p. 92.

⁶⁴ Ibid., p. 85.

⁶⁵ Ibid., p. 91.

⁶⁶ Idem.

⁶⁷ Dubravka Kozina, »Uvodne napomene o programu i cilju nastave etike u 1. razredu gimnazije i četverogodišnjih srednjih škola«, skripta iz zbirke supruge Nebojše Živića, p. 1.

⁶⁸ Ibid., p. 36.

suncu. Dok se sanja nisu potrebni ni kaciga, ni plašt, ni prsten koji bi čovjeka učinili nevidljivima, jer svoje snove i misli može se, ali i ne mora, ni s kim podijeliti. Potrebno je samo vrijeme za čovjeka koji je, kako Shakespeare kaže: Tek tvar, od koje građeni su snovi
I snovima je samo obaviti
Naš kratki život.«⁶⁹

Zaključak

Dubravka Kozina imala je tek nekoliko tjedana da na poziciji ravnateljice Zavoda za školstvo upregne svoje višedesetljetno nastavničko iskustvo, stručnost i duboku ljubav prema filozofiji kako bi humanistički, pa čak i interdisciplinarno, oblikovala čitav stup obaveznog obrazovanja. Zavod želi pretvoriti u znanstveni, stručni institut i tako ga spasiti od sudbine autoreferencijalne uloge agencije, no taj se pojam niti dvije godine kasnije upisuje u njegovo ime, pa danas on djeluje pod nazivom Agencija za odgoj i obrazovanje. Iako prosudba kvalitete ove institucije daleko nadmašuje opseg ovoga rada i upućenost njegove autorice, na udes humanističkog zaokruživanja školskoga programa ukazuje već i prepolovljivanje broja diplomiranih društvenjaka i humanista u korist desetaka tisuća novopečenih informatičara, biotehničara, biomedicinara i dr. Premda se kontrapunktiranjem ovih različitih znanosti ne nastoji dati kakva ocjena njihove vrijednosti, a kamoli inzistirati na njihovu suprotstavljanju, prevlast STEM-ovskih i prirodoslovnih naočala ipak će kritičko mišljenje, empatiju te sposobnost reimaginiranja i prevladavanja zatečenoga stavljati u drugi plan. Kao što pokazuje Martha Nussbaum,⁷⁰ moderna prevlast tehnologije i gospodarstva nosi sa sobom poimanje čovjeka kao jednoobraznog, usko specijaliziranog bića koje svoj *telos* ispunjava vječitim tunnelskim artikulacijama već postojećeg, kvantitativno, tehnički i mehanicistički pojmljenog svijeta. Gdje još onda onaj čovjek nalik Nietzscheovu, kadar vlastitom mišlju premostiti ponor između stvarnog i mogućeg, može naći pribježište? Možda upravo u tihom nasljeđu i viziji ljudi poput Dubravke Kozine.

⁶⁹ Kozina, »Novi minotauri«, p. 374.

⁷⁰ Martha C. Nussbaum, *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*, (Princeton University Press, 2010), p. 2.

Bibliografija objavljenih radova Dubravke Kozine

Autorske knjige

1. *Nietzscheova »velika politika«* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1990).

Znanstveni radovi u časopisima

1. »O rađanju Nietzscheove 'dionizijske filozofije'«, *Filozofska istraživanja* 2/29 (1989), pp. 639–658.
2. »O opravdanosti i neopravdanosti uspostavljanja odnosa između Nietzschea i nacionalsocijalizma«, *Treći program hrvatskog radija* 29 (1990), pp. 79–84.
3. »Nietzsche i Lou Salomé«, u: Damir Barbarić (prir.), *Nietzscheovo nasljeđe – zbornik* (Zagreb: Matica hrvatska, 2002), pp. 107–117.
4. »Teze o budućnosti predmeta etike«, *Metodički ogledi* 1/15 (2002), pp. 95–96.
5. »Novi minotauri«, *Tvrđa* 1–2 (2004), pp. 365–374.

Ostali radovi

1. ur. *Ljetopis IV. gimnazije: uz 60. obljetnicu 1934. – 1994.* (Zagreb: IV. gimnazija, 1994).
2. Lea Bernašek, Miljenko Brkić, Ivan Čehok, Ćiril Čoh, Nada Gosić, Dževdet Hadžiselimović, Luka Kladarić, Dubravka Kozina, Zoran Mihlina, Ninoslav Pirš, Milan Polić, Raul Raunić, »Rasprava o nastavi etike u srednjim školama«, *Metodički ogledi* 10/1 (2003), pp. 85–168.

Prijevod

1. Friedrich Nietzsche, *Sonu stranu dobra i zla: predigra filozofiji budućnosti* (Zagreb: AGM, 2002), 275 pp.
2. Walter Friedrich Otto, »Bit bogova«, iz: *Die Götter Griechenlands, Das Bild des Gottlichen in Spiegel des griechischen Geistes* (Frankfurt am Main: Vittorio Klosterman, 1987), *Treći program Hrvatskog radija* 31 (1991), pp. 79–83.
3. Walter Friedrich Otto, »Dioniz: mit i kult«, iz: *Dionysos, Mithos und Kultus* (Frankfurt am Main: Vittorio Klosterman, 1980), *Treći program Hrvatskog radija* 31 (1991), pp. 84–89.

Literatura

Pisani izvori

- Branimir Dakić, »Uvodnik«, *Miš* 46–10 (2008), pp. 2–3.
- Branko Burzić, »Lino Veljak, Marksizam i teorija odraza«, *Revija za sociologiju* 9/3–4 (1979), pp. 131–132.
- Bruno Ćurko, »Odgoj i nastava u aktivnostima Hrvatskog filozofskog društva«, *Filozofska istraživanja* 28/3 (2008), pp. 665–695.
- Dubravka Kozina, *Nietzscheova »velika politika«*, (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1990).
- Dubravka Kozina, »Nietzsche i Lou Salomé«, u: Damir Barbarić (prir.), *Nietzscheovo nasljeđe – zbornik* (Zagreb: Matica hrvatska, 2002), pp. 107–117.
- Dubravka Kozina, »Novi minotauri«, *Tvrđa* 1–2 (2004), pp. 365–374.
- Dubravka Kozina, »O opravdanosti i neopravdanosti uspostavljanja odnosa između Nietzschea i nacionalsocijalizma«, *Treći program hrvatskog radija* 29 (1990), pp. 79–84.
- Dubravka Kozina, ur. *Ljetopis IV. gimnazije: uz 60. obljetnicu 1934. – 1994.* (Zagreb: IV. gimnazija, 1994).
- Dubravka Kozina, »Zaštita ljudskih prava u obrazovanju«, *List učenika IV. gimnazije u Zagrebu* 2 (1998), p. 13.
- Erik S. Roraback, »Emancipating Forms of Death with Polanyi and Leibniz«, u: Charles Tandy (ur.), *Death and Anti-Death, Volume 14: Four Decades After Michael Polanyi, Three Centuries After G. W. Leibniz* (Ann Arbor: Ria University Press, 2016.), pp. 267–295.
- Goran Gretić, »Nietzscheovo tumačenje historije«, *Politička misao* 44/3 (2007), pp. 103–120.
- Ladislav Bogнар, Milan Matijeвиć, »Dvadeset godina jedne Didaktike (Kako smo stvarali Didaktiku)«, *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* 60/31 (2014), pp. 15–28.
- Luka Boršić, Ivana Skuhala Karasman, »Kozina, Dubravka«, u: *Hrvatske filozofkinje* (Centar za istraživanje žena u filozofiji), <https://cizuf.ifzg.hr/hrvatske-filozofkinje/kozina-dubravka/> (pristupljeno 21. 3. 2024).
- Mario Ković, »Damir Barbarić (ur.), Nietzscheovo nasljeđe«, *Prolegomena* 2/1 (2003), pp. 196–200.
- Marijan Šimeg, »Od agencije do instituta za obrazovanje«, *Školske novine* 55/16 (2004), p. 3.
- Maja Bosanac, Radovan Grandić, »Sličnosti i razlike Šuvarove i bolonjske reforme obrazovanja«, *Obrazovanje za poduzetništvo – E4E* 11/1 (2021), pp. 162–172.

Martha C. Nussbaum, *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*, (Princeton University Press, 2010).

Monika Pažur, »Pregled razvoja građanskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj od 1999. godine do danas«, *Školski vjesnik* 66/4 (2017), pp. 605–618
»Rasprava o nastavi etike u srednjim školama«, *Metodički ogledi* 10/1 (2003), pp. 85–170.

»Zakon o Agenciji za odgoj i obrazovanje«, *Narodne novine* 85 (2006).

Neobjavljena građa

Dubravka Kozina, »O hrvatskom školskom sustavu ili o desetljećima borbe vas i vaše djece da ne zaboravite misliti«, (pismo Ministarstvu prosvjete i športa), odgovor dobiven 17. 11. 2000., pp. 1–11.

Dubravka Kozina, »Udžbenik iz etike za prvi razred gimnazija i četverogodišnjih škola«, skripta iz zbirke supruga Nebojše Živića, 25. 11. 2003.

Dubravka Kozina, »Uvodne napomene o programu i cilju nastave etike u 1. razredu gimnazije i četverogodišnjih srednjih škola«, skripta iz zbirke supruga Nebojše Živića, pp. 1–36.

Razgovori

Osobni razgovor s Damirom Barbarićem, dugogodišnjim prijateljem Dubravke Kozine.

Osobni razgovor s Damjanom Kozinom Živićem, sinom Dubravke Kozine.

Osobni razgovor s Lanom Lipošinović, Lukom Lipošinović i Robertom Venierom, bliskim i cjeloživotnim prijateljima Dubravke Kozine.

Osobni razgovor s Ljiljanom Filipović, dugogodišnjom prijateljicom Dubravke Kozine.

Osobni razgovor s Miroslavom Gašparovićem, prvim suprugom Dubravke Kozine.

Osobni razgovor s Nebojšom Živićem, suprugom Dubravke Kozine.

Pismena izjava Ozrena Žuneca, dugogodišnjeg prijatelja Dubravke Kozine.

Dubravka Kozina: Philosopher, Educator, Humanist

Summary

Dubravka Kozina is remembered in academic and educational circles mainly as the principal of the Fourth Gymnasium in Zagreb and, somewhat less often, a philosopher focused on translating and interpreting the works of Friedrich Nietzsche. Her important contribution to the development and improvement of the high school ethics curriculum remains scarcely known, as does the fact that, during the last days of her life, she took up the role of principal of the Croatian Department of Education, which has since been renamed the Education and Teacher Training Agency. What is more, she was, in all probability, the first woman to occupy the principal's seat of what is undoubtedly one of the oldest independent public institutions in Croatia. Today, however, her name rarely comes up even within the very establishments whose history she was a part of – or, at least, could have been. The reason lies partly in the fact that there have not been any attempts to integrate her labour and pursuits into a unified panoramic work going beyond succinct lexicon jottings. That said, painting a complete picture of Dubravka Kozina's legacy seems to be possible solely by combining formal and informal sources, the latter of which include interviews with her family, colleagues and friends, along with unpublished texts and scripts in her husband's keep. Only then can one be able to appreciate her invaluable humanistic approach to the educational system as a whole. Hoping to contribute to this insight, the upcoming chapters aim to organize the available materials on the philosopher through the following three thematic units: biographical review, philosophy and activities in the field of education.⁷¹

Keywords: Dubravka Kozina, Friedrich Nietzsche, ethics, education, great politics, Fourth Gymnasium

⁷¹ I'd hereby like to express my gratitude to Dubravka Kozina's colleagues, friends and coworkers (Lana and Luka Lipošinić, Robert Venier, Miroslav Gašparović, Ljiljana Filipović, Damir Barbarić, Ozren Žunec and Željka Damjanić Pavlić) who were more than willing to share not only their memories of the philosopher, but also various photographs, texts and articles as well as useful suggestions for further research. My deepest appreciation goes to Dubravka's husband Nebojša and son Damjan, to whom the following paper is dedicated.

Dubravka Kozina

